

ROMAN MARCINKOWSKI

Uniwersytet Warszawski

ORCID: 0000-0001-9646-1191

Specyfika języka religijnego Miszny

DOI: <https://doi.org/10.26142/stgd-2019-025>

Streszczenie: Miszna stanowiąca sedno judaizmu rabinicznego, istotę tradycji ustnej, zwanej Torą Ustną, została spisana pod koniec II wieku n.e. w języku hebrajskim. Zanim jednak ją spisano, istniała od wieków w przekazach ustnych, co pozwalało na lepsze zrozumienie, aktualizację praw Tory i dostosowywanie ich do zmieniających się warunków życia, ale też wiązało się ze skróctową formą ustnego przekazu, posługującą się określonymi szablonami, gdzie istotne treści religijne zostały wtłoczone w utarte formuły i schematy, które stały się cechą charakterystyczną tego języka, z czasem im dalej od spisania, tym trudniejszego do odbioru ze względu na nienaruszalną strukturę językową, co ze współczesnej perspektywy może sprawiać wrażenie, szczególnie dla początkujących w tej dziedzinie, odwrotnego efektu od zamierzonego, tzn. że zamiast ułatwić zrozumienie Tory, forma przekazu treści zdecydowanie je utrudnia. Język Miszny nie jest zwykłym językiem, jak mogłoby się na pozór wydawać, zawierającym proste sformułowania przedstawiające zwyczajne rzeczy. Należałoby postrzegać go jako specyficzną odmianę naturalnej w owych czasach hebrajszczyzny, służącą wyłącznie do przekazu najistotniejszych treści religijnych. Jakim językiem zatem spisano Misznę? Jaka jest specyfika języka religijnego Miszny?

Autor wystąpienia jest głównym redaktorem pierwszego polskiego opracowania naukowego Miszny zawierającego zarazem pierwszy polski przekład tego wielkiego dzieła judaizmu talmudycznego.

Słowa kluczowe: Hebrajski misznaicki, język religijny, Tora Ustna, Miszna, judaizm rabiniczny

The Peculiarity of the Religious Language of Mishnah

Summary: Mishnah, which is the crux of Rabbinic Judaism, the essence of oral tradition called the Oral Torah, was written down in the Hebrew language in the late 2nd century A.D. However, before it was written down, it existed in oral traditions, which allowed people to better understand them, to bring the Torah's laws up to date and to adjust them to changes in living conditions; however, it was also linked with a short form of orally transmitted traditions using specific templates, where important religious contents were put into stereotyped formulas and schemes, which came to be a characteristic feature of this language. Gradually, the greater the distance in time from its writing down, the more difficult it became for people to understand it due to inviolable language structures, which, from a present-day perspective, may create an impression – especially for beginners – which is the opposite of the one intended. That is to say, instead of facilitating the understanding of the Torah, the form of the message content makes it definitely more difficult. The language of the Mishnah is not an ordinary language, as it might seem, containing simple formulations which present ordinary things. It should be perceived as a specific variety of the Hebrew language of that time, which was used exclusively to express the most important religious contents. What then was the language in which Mishnah was written down? What is the peculiarity of the religious language of Mishnah?

The author of this article is the Editor-in-Chief of the first Polish scholarly edition of Mishnah, which also contains the first Polish translation of this great Book of Talmudic Judaism.

Keywords: Mishnaic Hebrew, Religious Language, Oral Torah, Mishnah, Rabbinic Judaism

Wprowadzenie

Na wstępie należałoby wyjaśnić podstawowe pojęcia dotyczące podjętego tematu, zaznaczyć czym jest Miszna i określić definicję języka religijnego. Miszna jest świętym tekstem judaizmu traktowanym na równi z Biblią hebrajską i podobnie do niej nazywana jest Torą, czyli Nauką lub Prawem ze względu na treść, jaką zawiera. Judaizm uznaje objawienie Tory w dwu formach: spisanej i ustnej. Pierwsza nosi nazwę *Tora szebichtaw* – Tora spisana, a druga *Tora szebeal-pe* – Tora ustna. Obie objawił Bóg Mojżeszowi na Synaju. Terminem Tora, w ścisłym tego słowa znaczeniu, określa się Pięcioksiąg, ale w szerszym znaczeniu jako Tora spisana obejmuje również Proroków i Pisma. W przeciwieństwie do Tory ustnej stanowi zamknięty zbiór, który określa kanon ksiąg biblijnych. Zbiór ten z czasem stawał się coraz mniej zrozumiały przede wszystkim ze względu na język, którym

został spisany. Dlatego jego ustne wyjaśnienie stało się koniecznością. Tak o tym pisze we wstępie do pierwszego polskiego wydania Miszny, obejmującego pierwszy polski przekład z oryginału, rabin Stas Wojciechowicz:

„Istotą Miszny jest wyjaśnienie przykazań, które Bóg dał ludowi Izraela na Synaju. Przykazania te spisane w Pięcioksięgu przyjęło się określać terminem ‘Tora spisana’. Miszna stanowi podstawę ‘Tory ustnej’, która zgodnie z żydowską tradycją również została przekazana naszemu Nauczycielowi Mojżeszowi na górze Synaj. Majmonides poucza o tym we wstępie do porządku *Zeraim*: «Wiedz, że każde przykazanie, które Święty, niech będzie błogosławiony, dał naszemu Nauczycielowi Mojżeszowi, niech pokój będzie z nim, dał mu je z komentarzem... najpierw wypowiedział przykazanie, a potem wyjaśnił mu jego istotę». To oznacza, że Torę spisaną powinno się pojmować według przyjętych reguł, czyli przy pomocy Tory ustnej, która uzupełnia Boże Objawienie.”¹

Misza stanowi sedno tradycji ustnej judaizmu, zwanej Torą ustną (*Tora szebeal-pe*) – lub mówiąc inaczej – istotę judaizmu rabinicznego. Misza rozpoczyna tradycję ustną, ale jej nie zamyka. Można powiedzieć, że Bóg objawił Mojżeszowi całą Torę, część w formie pisanej, część w formie ustnej. Istniał przez wiele wieków nieformalny zakaz spisywania Tory ustnej. Uznawano bowiem, że gdyby Bóg chciał inaczej, przekazałby Mojżeszowi całą Torę na piśmie. Powinna zatem pozostać w przekazach ustnych. Miało to też swoje racje. Tora ustna, niezapisana pozwalała na regulowanie, aktualizowanie i dostosowywanie Prawa do realiów zmieniającego się życia. To przystosowanie stało się koniecznością nie tylko ze względu na zmieniające się warunki życia, ale również dlatego, że Izraelici zaczęli traktować Biblię hebrajską (w tym szczególnie Torę) jako kodeks regulujący zarówno życie religijne, jak też cywilne. Torę ustną traktowano od dawna nie tylko jako uzupełnienie Tory spisanej, ale także jako jej interpretację w konkretnych sytuacjach życiowych. Inaczej mówiąc Misza stanowiąca kodeks Prawa zaczęła zarazem służyć za jego podręcznik.²

Język religijny w odniesieniu do Miszny można rozumieć dwojako: w szerszym i węższym znaczeniu. W znaczeniu szerszym oznacza język tekstów metareligijnych, a szczególnie język specjalistyczny, naukowy, którym posługują się historycy, filozofowie, socjologowie, psychologowie religii oraz specjaliści innych specjalności w ramach religioznawstwa, ale też język teologiczny, stanowiący odmianę języka religijnego.³ W węższym znaczeniu, zaproponowanym przez Jacka Wojtysiaka,

¹ Por. *Misza: Zeraim (Nasiona)*, red. Roman Marcinkowski, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2013, s. 9 i 11.

² Por. R. Marcinkowski, *Misza: Naszim (Kobiety)*, Wydawnictwo DiG – Edition La Rama, Warszawa–Bellerive-sur-Allier 2016, s. 15-16.

³ Por. R. Pankiewicz, *Sztuka rozmawiania z Bogiem. Modlitwa a teoria komunikacji*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2009, s. 105.

język religijny stanowi zbiór wyrażeń językowych (oraz reguł określających sposób posługiwania się nimi) występujących w tekstach świętych uznanych za objawione, które to teksty są najważniejszą częścią tak rozumianego języka.⁴ Zrozumiałym jest, że w kontekście Miszny każdemu przychodzi na myśl to drugie znaczenie języka religijnego jako języka objawionego czy świętego tekstu judaizmu rabinicznego. Jednak mając na względzie to, co już wyżej zaznaczono, że wyznawcy judaizmu od dawna traktowali Torę ustną nie tylko jako uzupełnienie Tory spisanej, ale także jako jej interpretację w konkretnych sytuacjach życiowych, przez co Miszna, stanowiąca kodeks Prawa regulujący zarówno życie religijne, jak też cywilne, zaczęła zarazem służyć za jego podręcznik, można dojść do wniosku, że język religijny Miszny łączy w sobie obydwa wcześniej zdefiniowane znaczenia języka religijnego.

1. Czym jest język Miszny?

Język Miszny jest specjalistycznym językiem dysputy religijnej uczonych tannaickich, ale przede wszystkim językiem świętych tekstów judaizmu. Twórcy Miszny wyjątkowo troszczyli się o czystość języka, unikali brzydkich wyrazów zastępując je eufemizmami, co da się zauważyć już w nazwie szóstego porządku *Tohorot (Czystości)*⁵. Z drugiej zaś strony w Misznie nie ma tematów tabu, stąd też omawia się w niej różne sprawy, nawet natury intymnej.

Język Miszny w literaturze przedmiotu postrzegany jest jako część ogólniejszego zjawiska językowego nazywanego ‘językiem Mędrców’ (hebr. *leszon chachamim*). Badania dowodzą, że po hebrajsku w Palestynie mówiono prawie do końca II wieku n.e., o czym świadczy żywy język tannaitów z różnych części Palestyny. Do 200 roku p.n.e., tzn. przed okresem hasmonejskim, pisano po hebrajsku wyłącznie w języku biblijnym. ‘Język Mędrców’ pojawił się jako język literacki dopiero pod koniec I wieku n.e.⁶

W czasach Miszny, kiedy język Mędrców był językiem żywym, mówionym na rozległych obszarach, nie mógł być językiem jednolitym. Istniały różne jego dialekty, czego ślady można znaleźć w uznawanym za dość jednolity spisanym tekście Miszny. Wyróżnia się nawet kilka dialektów mówionego języka misznaickiego.⁷

⁴ *Język religijny*, [w:] *Leksykon Teologii Fundamentalnej*, red. ks. M. Rusecki, ks. K. Kaucha i in., Wydawnictwo „M”, Lublin-Kraków 2002, s. 572-584.

⁵ Ta nazwa jest eufemizmem, gdyż naprawdę chodzi tu o różne rodzaje rytualnej nieczystości i sposoby oczyszczenia z nich, por. *Miszna: Zeraim (Nasiona)*, red. Roman Marcinkowski, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2013, s. 37.

⁶ Por. M. Bar-Asher, *Leszon chachamim (Język Mędrców)*, [w:] *Sefer hajowel leraw Mordechaj Brojer (Księga Pamiątkowa dla Rabina Mordechaja Brojera)*, Jeruzalaim 755 (Jeruzolima 1995), s. 3.

⁷ Świadomie rezygnuję z podawania bardzo szczegółowych przykładów mających charakter

Istnieją również pewne różnice w spisany tekście Miszny, jej starsze fragmenty, sięgające czasu zburzenia świątyni i opisujące sprawowany w niej kult, zawierają więcej form gramatycznych i zastosowań leksykalnych bliższych językowi Biblii.

Nie zachował się żaden rękopis Miszny z czasów jej spisania, tzn. z końca I do początku III wieku n.e., a większość z zachowanych datuje się na lata 1100-1400 n.e. Nawet po spisaniu Miszny, jak się przyjmuje ok. 200 roku n.e., mało kto był w posiadaniu jej spisanego tekstu, a większość przekazów odbywała się ustnie. Prawdopodobnie dopiero pod koniec VII wieku wzmogły się prace związane z przepisywaniem. Koniec XV wieku przynosi teksty drukowane Miszny, a pierwszy z nich pochodzi z 1492 roku. Badania filologiczne nad tekstem Miszny dowiodły, że rękopisy spisane przed 1250 rokiem, a może nawet przed 1400, zachowały tekst źródłowy. Późniejsze rękopisy i druki różnią się niekiedy nawet zasadniczo od pierwotnej wersji. Istnieją zwroty i wyrażenia, które zachowały się tylko w jednym rękopisie, a dodatkowym utrudnieniem jest problem z ustaleniem jego datacji.

W języku hebrajskim biblijnym z czasów drugiej świątyni znaleźć można naleciałości z innych języków, zwłaszcza greckiego, perskiego, akadyjskiego i przede wszystkim aramejskiego, o czym świadczą księgi Ezdrasza i Nehemiasza, Daniela, Estery i inne. W języku hebrajskim tannaickim dominują wpływy aramejskie z nieco późniejszego okresu tego języka niż w języku biblijnym. Niektórzy twierdzą, że tannaici byli dwujęzyczni i na terenie całej Palestyny mówili zarówno po aramejsku, jak i po hebrajsku. Inni uważają, że były tereny, gdzie mówiono tylko jednym z tych języków, ale rozumiano także drugi. Wpływ greki lub łaciny na 'język Mędrców' ogranicza się głównie do słownictwa.

2. Główny cel Miszny

Głównym celem Miszny jest przystosowanie przepisów Tory do wymogów zmieniających się warunków bytowania. Tora spisana stanowiła zamknięty zbiór tekstów świętych, do którego nie można było nic dodać ani nic ująć. Stąd też język Tory spisanej stawał się coraz mniej zrozumiały, zmieniał się też sposób życia, który nie przystawał do starych schematów. Miszna, jak to już wyżej wskazano, została spisana ok. 200 roku n.e., czyli długo po zburzeniu drugiej świątyni, a opisuje zagadnienia religijne z czasów jej istnienia, z którymi tannaici, czyli autorzy Miszny nie spotkali się w praktyce, nie licząc spraw omawianych na bieżąco, gdzie zwykle pojawiają się sformułowania 'a jeśli świątyni nie ma'. Przekaz ustny Miszny ulegał modyfikacjom z pokolenia na pokolenie. Dwoma głównymi czynnikami, które przyczyniły się do spisania ustnego przekazu Miszny były: 1) zburzenie

świątyni i upadek centrum religijno-duchowego, jaki stanowiła Jerozolima oraz 2) nagromadzenie materiału ustnego i obawa przed jego utratą. Najkrócej można by powiedzieć, że Miszna zawiera praktyczne zastosowanie Prawa, reguły postępowania w określonych sytuacjach, ‘tradycje starszych’, które tworzą jej istotę i określają zarazem jej charakter.

Miszna opiera się na systemie religijnym łączącym stary kod Tradycji spisanej z codzienną praktyką. Zgłębianie tej Tradycji w celu jej lepszego zrozumienia a następnie wyjaśnienia niosło ze sobą co pewien czas zmianę uregulowań prawnych odpowiednią do warunków zmieniającego się życia. Dostosowanie Prawa do codziennego użytku przeciwdziało jego zapomnieniu, a może nawet degradacji. Ścierały się tu dwie opcje, o których pisze Józef Flawiusz:

„Faryzeusze przekazywali ludowi pewne przepisy zaczerpnięte z tradycji przodków, które nie zostały zapisane w Prawach Mojżeszowych i z tego powodu odrzucają je Saduceusze; ci bowiem uważają, że prawomocne są tylko te ustawy, które zostały zapisane, natomiast nie trzeba przestrzegać ustaw pochodzących z tradycji poprzednich pokoleń. Na tym tle doszło między dwoma stronnictwami do dysput i poważnych sporów, w których Saduceusze, pozbawieni jakichkolwiek wpływów wśród ludu, mieli za sobą tylko ludzi zamożnych, podczas gdy Faryzeusze cieszyli się poparciem mas.” (*Antiquitates Judaicae* XIII, X, 6 i polska wersja: *Dawne dzieje Izraela*, Poznań-Warszawa-Lublin 1979, s. 635)

Rezultatem tych kontrowersji trwających dwa stulecia (pomimo niesprzyjających temu różnic zdań między wspomnianymi wyżej stronnictwami, a także wewnętrznych podziałów) było skompilowanie i ustalenie ustaw prawnych – *halachot* stanowiących podstawę Miszny.⁸

3. Redakcja i schemat Miszny

Zgromadzony zbiór ustnego Prawa został ostatecznie zredagowany przez rabiego Jehudę Hanasi i ułożony zgodnie z wcześniej przyjętym przez jego poprzedników (rabiego Akiwę i rabiego Meira) sposobem w sześciu działach zwanych porządkami, które dzielą się na traktaty, a te z kolei na rozdziały i lekcje, zwane także misznami. Wszystkich traktatów jest sześćdziesiąt trzy. Zwykle są ułożone tematycznie w każdym dziale pod względem wielkości (liczby rozdziałów) od najdłuższego do najkrótszego. (Ta kolejność jest zakłócona w pierwszym i czwartym porządku). Pierwsze traktaty w porządku mogą liczyć ponad dwadzieścia, a nawet trzydzieści rozdziałów. Ostatnie mają zwykle po trzy rozdziały. Ze względu na ogrom zebranego materiału, pochodzącego z przekazów ustnych od III w. p.n.e. do II w. n.e., niektóre działy Miszny zawierają traktaty o odmiennej tematyce.

⁸ Herbert Danby, *The Mishnah*, Oxford University Press, London 1958, s. xviii-xix.

Spisanie Miszny nie oznaczało zamknięcia prac nad ustnym prawem, a dało dobry początek do dalszego rozwijania go i studiowania Tory.

Taki schemat Miszny nie jest dziełem przypadku, a przeciwnie rządzą nim określone reguły. Najczęściej wprowadzenie do dalszego rozważania określonego zagadnienia stanowi pierwsza opinia, która nazywana jest Pierwszym Tannaitą⁹. Zwykle jest to opinia bezimienna. Problem z ustaleniem autorstwa wypowiedzi istniał już w czasach spisywania Miszny. Sami uczeni talmudyczni włożyli niemało starań i wysiłków w celu przypisania wcześniejszych wypowiedzi ich autorom. Tam, gdzie trudno było ustalić autora, używa się zwrotów typu: „Mędracy mówią” lub „Szkoła Hillela mówi” albo „Szkoła Szammaja mówi”. Zdarza się jednak, że do tego samego pokolenia uczonych zalicza się sądy i opinie pochodzące z różnych okresów. Nie zachowała się żadna pełna biografia kogoś z mędrców talmudycznych, która podawałaby daty ich urodzenia i śmierci, a nie tylko okres pełnienia jakiejś funkcji. Wielu uczonych nosiło to samo imię. Aż siedmiu bardziej znanych określa się imieniem Szimon, sześciu nosi imię Chanina i Eliezer. Nawet w tym samym miejscu Talmudu można znaleźć wypowiedzi kilku różnych rabinów o tym samym imieniu. Pomyłki kopistów i drukarzy dopełniły dzieła.¹⁰

Zbiór ten opisuje życie Żydów z religijnego punktu widzenia. Nawet sprawy, które z pozoru wyglądają na zwykłe czynności, często powszednie, jeśli im się dokładniej przyjrzeć, mają swój wymiar religijny. Jest to uzasadnione, gdyż Miszna jako Tora ustna stanowi wyjaśnienie i komentarz do Tory spisanej, która jest drogowskazem życia.

4. Podstawowe reguły kompilacji i podziału tekstu Miszny

Jak to już wyżej zaznaczono, Miszna składa się z sześciu działów zwanych porządkami, które dzielą się na traktaty, a te z kolei na rozdziały i mniejsze części tekstu, zwane misznami lub lekcjami. Każdy traktat zajmuje się innym tematem o zasadniczym znaczeniu. Rozdziały składają się z mniejszych logicznie spójnych wewnątrz tekstów. Taki sposób organizacji tekstu nie budzi zastrzeżeń. Jednak zanim do tego doszło, zgromadzony materiał podlegał pewnym regułom kompilacji, z których wymienia się główne trzy sposoby¹¹:

⁹ Terminem *tannaici* określa się twórców Miszny, której nazwa pochodzi od hebrajskiego rdzenia spółgłoskowego *sz-n-h* oznaczającego „nauczać, powtarzać”, co odpowiada aramejskiemu *t-n-*, stąd *tanna'*, l.mn. *tanna'im*.

¹⁰ Por. *Miszna: Zeraim (Nasiona)*, red. Roman Marcinkowski, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2013, s. 24.

¹¹ Część tego opracowania wraz z przykładami zamieszczono w rozdziale wstępnym *Jak zrozumieć Misnę?* do trzeciego tomu pierwszej polskiej edycji tego najważniejszego dzieła judaizmu rabinicznego, por. R. Marcinkowski, *Miszna: Naszim (Kobiety)*, Wydawnictwo DiG – Edition La

- 1) zebranie różnych wypowiedzi wokół imienia jednego autorytetu¹²
- 2) wyrażenie danej głównej zasady w różnych zagadnieniach, np. podstawowa zasada jest ukazywana na różnych obszarach prawa
- 3) do pewnego schematu czy wzorca językowego dobierano wypowiedzi na różny temat, byleby „pasowały” do schematu¹³ (istnieje też możliwość łączenia dwóch ostatnich sposobów).¹⁴

Warto zaznaczyć, że podział tekstu lub zaklasyfikowanie go do jakiejś grupy nie było zadaniem łatwym, gdyż w spisanych ostatecznie materiałach ustnych nie stosowano odpowiednich znaków interpunkcyjnych.

Autorzy Miszny wyrażali swoje opinie na kilka sposobów:

- 1) zwykle zdanie oznajmujące, w którym podmiot, czasownik i orzeczenie są ściśle syntaktycznie powiązane. Po hebrajsku podmiot i pierwszy czasownik wprowadza jeden wyraz i jest nim zwykle imiesłów, np. *haose* – dosł. ‘[ten] czyniący’. W przekładzie na język polski ujmują to zwykle w trybie warunkowym. Hebrajski imiesłów czynny określony (np. *haose* – ‘ten czyniący’) pełniący zarazem funkcję podmiotu i orzeczenia tłumaczą jako „Jeśli ktoś czyni (lub postępuje) tak i tak..., jest taki i taki”.
- 2) podwojony podmiot, tzn. podmiot w zdaniu wyrażony jest dwukrotnie, w oryginalnym tekście *haose (zo wezo) hu*. Po polsku „Jeśli ktoś czyni to i to, to on jest taki i taki”.
- 3) delikatna apokopa, czyli odcięcie (dalszej) części zdania, gdzie podmiot zdania jest odcięty od czasownika, który odnosi się do jego własnego podmiotu, a nie do tego, z którym zdanie rozpoczęło. W polskim przekładzie: „Jeśli ktoś czyni tak i tak..., to [rzecz, którą uczynił], jest taka i taka”.

Rama, Warszawa–Bellerive-sur-Allier 2016, s. 15-30 oraz w artykule tego samego autora: *Badania nad tekstami źródłowymi judaizmu na przykładzie pierwszej polskiej edycji Miszny*, w: *Między Wschodem a Zachodem – W poszukiwaniu źródeł i inspiracji*, pod red. Adama Bednarczyka, Magdaleny Kubarek, Macieja Szatkowskiego, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2016, s. 221-235.

¹² Najlepiej jest to widoczne w traktacie *Edujot*, gdzie zgrupowane są wypowiedzi poszczególnych uczonych, takich jak: Hillel i Szammaj (albo ich szkół), Jehuda, Akiwa, Chananja, Jizmael, Jehoszua, Cadok, Gamliel, Elazar ben Azarja i inni. Nie muszą to być wyłącznie opinie uczonych, o czym zaświadcza traktat *Ketubot*. W trzynastym rozdziale tego traktatu lekcje od trzeciej do dziewiątej łączy wspólny temat siedmiu spraw, w których orzekł sędzia Admon w Jerozolimie. Jego imię pojawia się dwukrotnie w Ket 13,1; 14,4 i 13,5, trzykrotnie w Ket 13,3 i po jednym razie w lekcjach od piątej do dziewiątej.

¹³ Takich przykładów Miszna zawiera wiele, np. w traktacie *Gitin* znajdujemy zwrot *mipne tikun haolam* – dosł. „z powodu naprawy świata”, co zwykle tłumaczą jako „dla dobra ogółu”, który to wzór prawdopodobnie skupił lekcje czwartego rozdziału od drugiej do dziewiątej (a nawet Git 5,3 i 9,4). W tym samym traktacie występuje zwrot *mipne darche szalom* – dosł. „ze względu na sposoby pokojowe”, co tłumaczą jako „w imię pokoju”, Git 5,8; 5,9. W traktacie *Nazir* pojawia się wyrażenie *szeraglajim ladawar* – dosł. „ponieważ są nogi do sprawy”, „ponieważ sprawa ma nogi”, co tłumaczą jako „są podstawy do takiej decyzji”, Naz 9,2 x 1; 9,3 x 1; 9,4 x 2.

¹⁴ Por. Jacob Neusner, *The Mishnah. A New Translation*, Yale University Press, New Haven and London 1988, s. XX.

- 4) mocna apokopa, w której przedstawia się wiele zdań, ale żadne nie łączy się ściśle z tym, co je poprzedza, ani z tym, co po nim następuje, i wszystkie (te zdania) są odcięte od orzeczenia zdania. Po polsku: „Jeśli ktoś czyni tak i tak..., to to, co uczynił, jest takie i takie..., jest sprawą wątpliwą czy... lub czy... coś [innego, co nie ma bezpośredniego związku ze sprawą] jest takie i takie...”
- 5) kontrastywne połączenie powyższych wzorców, gdzie do pierwszego wzoru dołączony jest kontrastywny zespół orzeczenia, co stanowi zwykle dwa zdania niezależne, a negacja drugiego orzeczenia stanowi balans dla pierwszego.¹⁵ Po polsku: „Jeśli ktoś czyni coś..., jest nieczysty, a jeśli tego nie czyni..., jest czysty”.

5. Przywiązanie do utartych schematów

Warto zastanowić się w tym miejscu, dlaczego tannaici trzymali się tak kurczowo tych schematów? Odpowiedź jest bardzo prosta, ponieważ ułatwiały zapamiętywanie. Przyjęte i powszechnie stosowane schematy stanowiły swojego rodzaju mnemotechniczny zabieg ułatwiający pamięciowe opanowanie zasad i opinii.

Przypomnijmy, że mamy tu do czynienia z Torą ustną, czyli Tradycją judaizmu przekazywaną z pokolenia na pokolenie w formie ustnej. Istotną rolę odgrywało tu brzmienie wypowiedzi, tzn. balans sylabiczny, rytm, dźwięk. Wymienione wyżej wzorce można by zredukować do *ten, kto... to jest*¹⁶, a w przekładzie Miszny na język polski: „Jeśli ktoś... to jest”. *Te wzorce i schematy były nośnikiem konkretnej wiedzy, a przez powtarzanie zapamiętywano właśnie konkretne wyrazy, wtłoczone w rytm, liczbę sylab, dźwięk.*

6. Wzorce wypowiedzi a niezależna struktura dyskursu

Trzeba w końcu zauważyć ‘współgranie’ lub może lepiej powiedzieć ‘zgodność’ pomiędzy retorycznymi wzorcami wypowiedzi z jednej strony, a niezależną strukturą dyskursu zamieszczonego w tych schematach, z drugiej strony. Miszna nie podaje kontekstu wypowiedzi: miejsca, czasu i okoliczności, ponieważ tym kontekstem jest zasada, reguła, od której zwykle rozpoczyna się tekst i na której się skupia. To ona jest w centrum uwagi. To, co mówi Miszna, wydaje się być łatwiejsze od tego, w jaki sposób zostało wypowiedziane. To właśnie stanowi główną barierę w poznaniu Miszny i podstawową trudność w jej interpretacji. Obserwujemy tu zarazem wielki

¹⁵ Tamże, s. XXI.

¹⁶ Tamże, s. XXIII.

paradoks Miszny, której podstawowym celem jest ułatwienie zrozumienia Tory spisanej (*Tora shebichtaw*). Miszna bardzo otwarcie wypowiada się na tematy publiczne, porusza zagadnienia społeczne, jednak jej struktura, składnia i formy gramatyczne nadają jej wypowiedzi ezoteryczny charakter.¹⁷

7. Czy istnieją określone czasy gramatyczne w Torze spisanej i ustnej?

Język Tory spisanej nie jest ograniczony czasami, co szczególnie w epoce Haskali utwierdzało rabinów w przekonaniu o ponadczasowości i boskości tego języka. Dzięki pewnym formom koniugacji, a dokładnie mówiąc kombinacji prostych i złożonych form *perfectum* i *imperfectum* język hebrajski biblijny wyraża dwa aspekty: dokonany i niedokonany. Miszna na pozór stosuje trzy czasy: teraźniejszy – wyrażany przy pomocy imiesłowu, przeszły – przy pomocy form *perfectum* oraz przyszły – wyrażany przez formy *imperfectum*, co zachowało się we współczesnym języku hebrajskim. Dominującym jest tu jednak imiesłów, który jak w przedstawionych wcześniej schematach wraz z przedimkiem określającym *he hajedi 'a* tworzy grupę podmiotu. Równie częstym zastosowaniem imiesłowu jest użycie *go* w l.mn., np. *osim* lub z końcówką aramejską *osin*, dosł. ‘robi się’, ‘czyni się’, co może również oznaczać ‘(oni) robią’ lub ‘ktoś robi’, a ze względu na pojemność takiej struktury gramatycznej może oznaczać mieszankę czasów: przeszłego, teraźniejszego i przyszłego, z czym można się spotkać nawet w jednym zdaniu, ale częściej w tym samym fragmencie tekstu. Tekst Miszny w znaczący sposób nie ułatwia rozróżnienia czasów gramatycznych w zdaniach. Inaczej mówiąc użycie w tekście Miszny trzech czasów: przeszłego, teraźniejszego i przyszłego jest umowne.

8. Hermetyczna i często nieprzetłumaczalna terminologia.

Język Miszny wydaje się być nienaruszalny w swych schematach i w swej strukturze. Rządzą nim określone zasady, a on sam stara się je chronić i podtrzymywać. Charakterystyczne dla języka Miszny są skróty myślowe, które służyły niegdyś łatwiejszemu zapamiętywaniu tekstu oraz stosowanie bardzo hermetycznej i często nieprzetłumaczalnej terminologii, co w dużym stopniu utrudnia zrozumienie tekstu, zwłaszcza dla początkującego badacza i nastrocza wiele trudności przy jego interpretacji.

---

¹⁷ Tamże, s. XXV.

Istnieje szereg wyrazów lub zwrotów zwykle dwuwyrazowych, których nie da się przetłumaczyć, a jeśli da się je przełożyć, to ich przekład zwykle zawęża znaczenie oryginalnego wyrażenia. Są wśród nich i takie, które można przetłumaczyć, ale oryginalne hebrajskie nazewnictwo tak się zadomowiło w kulturze żydowskiej w diasporze, że zwykle się tego nie tłumaczy.

Do pierwszej grupy należą m.in.: *chala*¹⁸, *chaluca*¹⁹, *chazaka*²⁰, *eruw*²¹, *jewama*²², *karmelit*²³, *kilajim*²⁴, *meduma*²⁵, *pea*²⁶, *pigul*²⁷, *prozbul*²⁸, *szemita*²⁹

¹⁸ *Chala* — dar ofiarny z ciasta, niewielka ilość ciasta wydzielana dla kapłana. Zgodnie z *halachą* ustaloną na podstawie opinii mędrców minimalna wielkość ciasta, która wypełnia obowiązek *chala* to pięć ćwiertni miary *kaw*, czyli pięć *log* (ok. 2,5 litra).

¹⁹ *Chaluca* — wdowa po bezdzietnie zmarłym, która dopełnia obrządku *chality*, zdejmując but z nogi brata jej zmarłego męża, tym samym kobieta zdejmowała ze szwagra obowiązek małżeństwa lewirackiego i sama uwalniała się spod tego prawa.

²⁰ *Chazaka* — przejęcie prawa własności na skutek posiadania obiektu lub zasiedzenia nieruchomości przez określony prawnie okres.

²¹ *Eruw* — hebr. „zmieszanie, pomieszenie”, to utworzenie symbolicznej łączności miejsca lub ciągłości wykonywania pewnej czynności, oznacza symboliczne akty i zarazem sposób na uchylenie zakazu wykonywania zabronionych w szabat i święta czynności. Ten sposób na uchylenie pewnych zakazów stosuje się głównie do działań, których spełnienie jest konieczne dla właściwego wypełnienia szabatu lub święta. *Eruw* oznacza włączenie prac zabronionych w sferę dozwolonych. Ważniejsze formy *eruwu*: 1) *eruw chacerot* (dosł. „zmieszanie dziedzińców”) — zezwolenie na przenoszenie przedmiotów na terenie większym niż jedna domena prywatna, wspólnym dla wielu osób, 2) *eruw tawszilin* („zmieszanie potraw”) — zezwolenie na gotowanie, przyrządzanie posiłku na szabat w święto, które wypada w piątek, 3) *eruw techumim* — („zmieszanie obszarów”) — zezwolenie na wyjście poza zasięg szabatu (*techum szabat*).

²² *Jewama* — owdowiała bratowa po bezdzietnie zmarłym bracie, która podlega prawu lewiratu względem szwagra lub szwagrów.

²³ *Karmelit* — morze lub dolina, miejsce na odludziu, gdzie prawie nikt nie chodzi lub obszar o wymiarach cztery na cztery *tefach* otoczony murami niższymi od dziesięciu *tefach*, ale wyższymi niż trzy *tefach*; w przestrzeganiu szabatu domena neutralna, która nie jest ani domeną prywatną ani publiczną.

²⁴ *Kilajim* — zakaz mieszania dwóch gatunków roślin, zwierząt i odzieży.

²⁵ *Meduma* — mieszanka produktu dozwolonego i zabronionego.

²⁶ *Pea* — skraj pola (zwykle zboża) lub skraj ogrodu, z których nie zbiera się plonu z przeznaczeniem dla biednych lub przybyszów.

²⁷ *Pigul* — mięso ofiary, które urzędujący kapłan przeznaczył do spożycia w niewłaściwym miejscu lub czasie.

²⁸ *Prozbul* lub *prozbol*, ewentualnie *pruzbol*, na podstawie Pwt 15,2 wszelkie długi związane z pożyczkami znosi rok szabatowy. Aby uniknąć sytuacji, w której nie chciano pożyczać w obliczu zbliżającego się roku szabatowego w obawie o utratę pożyczonych pieniędzy, Hillel ustanowił regułę *prozbulu*, tzn. deklaracji sądowej wierzyciela podpisanej przez świadków o uchyleniu warunków roku szabatowego.

²⁹ *Szemita* — „darowanie” oznacza rok darowania długów, czyli rok szabatowy (*szewiit*). W szerszym znaczeniu obejmuje cykl siedmioletni kończący się rokiem szabatowym.

oraz *cet hakochawim*³⁰, *jamim towim*³¹, *majim riszonim*³², *majim acharonim*³³. Do drugiej kategorii można zaliczyć następujące wyrazy: *cedaka*³⁴, *hawdala*³⁵, *hefker*³⁶, *hekdesz*³⁷, *mamzer*³⁸, *mawoj*³⁹.

9. Znajomość gramatyki czynnikiem ułatwiającym zrozumienie i właściwą interpretację tekstu Miszny

O dylematach z rozumieniem wyrazów i właściwą ich interpretacją informuje sama Miszna. Problem z ustaleniem popularnego rozumienia terminów omawia w ósmym rozdziale traktat Miszny *Nedarim*. W pierwszej lekcji tego rozdziału tannaici zwracają szczególną uwagę na wyrażenia określające ograniczenia czasowe w ich popularnym znaczeniu: „dzisiaj”, „w tym tygodniu”, „w tym miesiącu”, „w tym roku”, „przez to siedmioletnie” w odróżnieniu od określeń: „jeden dzień”, „jeden tydzień”, „jeden miesiąc”, „jeden rok”, „jedno siedmioletnie”.⁴⁰

Kolejna lekcja tego rozdziału stanowi kontynuację poprzedniej, rozwija zagadnienie określeń czasu użytych w formie ślubu, a w szczególności dotyczy określeń ‘aż do’, ‘aż będzie’ i ‘aż przed’. Samo ‘aż’ nie łączy do terminu ślubu konkretnie wskazanej pory, do której dany ślub ma trwać.⁴¹

W poprzedniej misznie wyjaśniono, że wyrażenia *ad* – ‘do’ i *ad szejagi’a* – ‘aż nadejdzie’ w popularnym ich rozumieniu oznaczały trwanie ślubu do nadejścia

³⁰ *Cet hakochawim* — „pojawienie się gwiazd” na niebie oznaczające wieczór i zarazem początek nowej doby w judaizmie.

³¹ *Jamim towim* — dosł. „dobre dni”, termin stosowany na określenie pełnych dni świątecznych, zwykle oznacza pierwszy i ostatni dzień święta, dni pomiędzy nimi są traktowane jak powszednie czasu świątecznego, czyli półświęto (*chol hamoed*).

³² *Majim riszonim* — dosł. „pierwsza woda”, woda do mycia rąk przed łamaniem chleba.

³³ *Majim acharonim* — dosł. „ostatnia woda”, woda służąca do mycia rąk po jedzeniu.

³⁴ *Cedaka* — jałmużna. Termin *cedaka* zmienił znaczenie ze „sprawiedliwość” w biblijnym hebrajskim na „jałmużna” w języku Miszny.

³⁵ *Hawdala* — hebr. „oddzielenie”, „odłączenie”, błogosławieństwo na zakończenie szabatu lub święta oddzielające czas świąteczny od powszedniego.

³⁶ *Hefker* (w dialekcie palestyńskim) lub *hewker* (w dialekcie jerozolimskim) — mienie bezpańskie, wyrzeczenie się prawa własności jakiegoś mienia i udostępnienie go wszystkim.

³⁷ *Hekdesz* — to, co poświęcone dla Świątyni.

³⁸ *Mamzer* (r.m.), *mamzeret* (r.ż.) — dziecko z nieprawego łoża, cudzołóstwa lub kazirodztwa. Zakazani byli w związkach małżeńskich dla ogółu Izraela.

³⁹ *Mawoj* — „uliczka”, „zaulek” oznacza w kontekście przestrzegania szabatu wspólne wejście. Rozróżnia się dwa rodzaje *mawoj*: a) *mawoj* zamknięte — wąska uliczka lub alejka otoczona z trzech stron działkami, b) *mawoj mefulasz* — „otwarte”, „prześciowe”, ogrodzone dwoma równoległymi murami i otwarte na końcu.

⁴⁰ Por. Ned 8,1.

⁴¹ Por. Ned 8,2.

określonego czasu czy terminu, a zwrot *ad szejehe* – ‘aż będzie’ oznaczał trwanie ślubu łącznie z danym terminem, np. święta. Ta miszna to potwierdza, wskazuje jednak, że w przypadku, gdy wyznaczony czas nie jest sprecyzowany, również wyrażenie *ad szejehe* – ‘aż będzie’ nie włącza do okresu trwania ślubu tego wyznaczonego bliżej niesprecyzowanego czasu i oznacza tyle, co ‘do czasu, który nadejdzie’, a nie ‘do czasu, który się skończy’, jak to było w poprzedniej misznie. Tym samym przestaje tu istnieć różnica w popularnym rozumieniu tych terminów, którą podkreślono w poprzedniej lekcji.⁴²

W innym miejscu tego samego traktatu (Ned 6,8) tannaici rozważają zagadnienie produktów pochodnych od tych, które stanowiły istotę ślubu zabraniającego ich spożywania. Najpierw (Ned 6,7) wskazano, że pochodne ‘winogron’ (hebr. *anawim*) i ‘oliwek’ (hebr. *zeitim*) mają swoje niezależne nazwy: ‘wino’ (*jajin*) i ‘oliwa’ (*szemen*). Tutaj produkty pochodzące z ‘daktyli’ (hebr. *temarim*) i z jesiennych winogron (hebr. *sitwanijot*) zawierają w swych hebrajskich nazwach ich pierwotne pochodzenie: *dewasz temarim* – ‘miód daktylowy’ i *chomec sitwamijot* – ‘ocet winny’ sporządzany z późnych winogron. Jeśli nazwa produktu pochodnego jest choćby w części identyczna z nazwą produktu głównego, to zakaz obowiązuje obydwa produkty: główny i pochodny.⁴³

W poprzedniej lekcji wspólna choćby w części nazwa produktu głównego i pochodnego była przyczyną uznania za zabroniony także tego ostatniego. Ned 6,9 w przeciwieństwie do poprzedniej miszny naucza, że ten, kto ma zabroniony ślubem jakiś konkretny produkt, może spożyć podobny, który nosił nawet tę samą nazwę, ale jest w niej zawarte uzupełnienie, dodatkowy wyraz, przez co ten produkt pochodny różni się w nazwie od zabronionego produktu głównego.⁴⁴

Również Ned 6,3 zajmuje się zagadnieniem popularnego rozumienia wyrazów użytych podczas ślubowania i podkreśla rolę przedimka określającego, tzw. *he hajedi ‘a*, w powszechnym rozumieniu wyrazów. Dwie pierwsze lekcje tego rozdziału dotyczyły głównie potraw gotowanych, ta omawia inne sposoby przyrządzania pożywienia i wymienia potrawy marynowane, parzone, pieczone i solone. Główny wyróżnik stanowi tu przedimek określający *he hajedi ‘a*. Wyrazy stoją w opozycji: *kawusz* – *hakawusz* (‘marynowany’), *szaluk* – *haszaluk* (‘parzony’), *cali* – *hacali* (‘pieczony’) i *mali ‘ach* – *hamali ‘ach* – ‘solony’. W języku polskim trudno jest oddać tę różnicę, w pierwszym przypadku chodzi o jakieś rzeczy bliżej nieokreślone, w drugim o te określone. Terminy określone rozumiane były powszechnie jako jeden z rodzajów tych nieokreślonych.

⁴² Por. Ned 8,3.

⁴³ Por. Ned 6,8.

⁴⁴ Por. Ned 6,9.

Inne fragmenty Miszny podkreślają znaczenie zaimka wskazującego w powszechnym rozumieniu wyrazów.⁴⁵ Podobnie do Ned 6,7 istotną rolę zaimka wskazującego użytego podczas ślubowania uwydatnia miszna Ned 7,6, gdzie mówi się, że ślubujący miał na myśli konkretny produkt, który wraz z jego pochodnymi jest mu zabroniony. Jeśli podczas ślubowania nie użyto zaimka wskazującego, to zabroniony był tylko sam produkt, a jego pochodne były dozwolone.⁴⁶

Z powyższych fragmentów widać wyraźnie, że znajomość gramatyki języka hebrajskiego była czynnikiem ułatwiającym właściwe zrozumienie i poprawną interpretację tekstu zgodnie z jego powszechnym rozumieniem w czasach Miszny.

10. Konieczność uprzedniej znajomości tła religijno-kulturowego.

Jako dowód dla przedstawionych wyżej tez i rozważań na temat rozumienia religijnego języka Miszny oraz właściwej interpretacji tekstu źródłowego judaizmu zamieszczam jedną lekcję Miszny z traktatu *Nazir* 4,5 najpierw w oryginale hebrajskim, następnie w dosłownym tłumaczeniu i ostatecznie we właściwym przekładzie z komentarzem.

Tekst oryginalny:

משנה מסכת נזיר פרק ד משנה ה

נזרק עליה אחד מן הדמים אינו יכול להפר רבי עקיבא אומר אפילו נשחטה עליה אחת מכל הבהמות אינו יכול להפר במה דברים אמורים בתגלחת הטהרה אבל בתגלחת הטומאה יפר שהוא יכול לומר אי אפשי באשה מגוולת ר' אומר אף בתגלחת הטהרה יפר שהוא יכול לומר אי אפשי באשה מגלחת:

Dosłowne tłumaczenie fragmentu Miszny z traktatu *Nazir* 4,5:

„Została skropiona nad nią jedna z krwi – nie może odwołać. Rabi Akiwa mówi: Nawet zostało zarżnięte nad nią jedno z jej zwierząt, nie może odwołać. O czym mówią te słowa? O ogoleniu czystości. Ale przy ogoleniu nieczystości odwoła, ponieważ może powiedzieć: «Nie chcę tej plugawej kobiety!». Rabi mówi: Nawet przy ogoleniu czystości odwoła, ponieważ może powiedzieć: «Nie chcę tej ostrzyżonej kobiety!».”

Poniżej zamieszczam ten sam fragment Miszny z traktatu *Nazir* 4,5 w przekładzie uwzględniającym całe tło religijno-kulturowe wraz z komentarzem:

⁴⁵ Por. np. Ned 6,7.

⁴⁶ Por. Ned 6,6-7; Ned 7,6-7.

„Jeśli⁴⁷ został już skropiony [ołtarz] krwią z jednej z [jej⁴⁸ ofiar],⁴⁹ to [jej mąż] nie może odwołać [jej ślubu].⁵⁰ Rabi Akiwa mówi: Nawet jeśli [tylko] jedno z jej zwierząt [przeznaczonych na ofiarę] zostało zarżnięte,⁵¹ to [mąż] nie może odwołać [jej ślubu].⁵² Czego dotyczą te słowa? Dotyczą ofiary składanej po wypełnieniu nazireatu w czystości.⁵³ Jeśli jednak ofiara nie została jeszcze złożona, a ślub nie był wypełniony w czystości⁵⁴ i wymaga wypełnienia jeszcze raz od nowa, to [mąż] może [go] odwołać, gdyż może powiedzieć «Nie chcę tej plugawej kobiety».⁵⁵ Rabi mówi: Także w [sytuacji, gdy] ofiara została złożona po wypełnieniu nazireatu w czystości⁵⁶ [mąż] może odwołać [jej ślub],⁵⁷ gdyż może powiedzieć «Nie chcę [więcej] takiej ostrzyżonej kobiety».⁵⁸ (Naz 4,5)

⁴⁷ Ta miszna rozważa możliwość odwołania przez męża nazireatu jego żony.

⁴⁸ Hebr. *aleiha* – dosł. „nad nią”, ale też „z jej powodu”.

⁴⁹ Hebr. *damim* to l. mnoga od wyrazu *dam* – „krew”. Tutaj chodzi o krew ofiar.

⁵⁰ Nawet jeśli ona się jeszcze nie ostrzygła i nie przyniosła pozostałych ofiar nazirejskich, jej mąż nie może już odwołać jej ślubu odkąd rozpryskano krew jednej z jej ofiar, co zwalnia ją z obowiązków nazireatu, por. Naz 6,9.

⁵¹ I jeszcze nie rozpryskano jego krwi.

⁵² Gemara wyjaśnia, że odwołanie nazireatu w tym momencie sprawiłoby zmarnowanie ofiar nazirejskich.

⁵³ Hebr. *tiglachat hatohora* – dosł. „ogolenie czystości” lub „ostrzyżenie czystości”. Chodzi tu o ostrzyżenie włosów i złożenie ofiar nazirejskich po wypełnieniu ślubu nazireatu w czystości. W omawianym w tej misznie przypadku kobieta wypełniła swój ślub nazireatu i w dniu, w którym się ostrzygła, złożyła swoje ofiary nazirejskie przewidziane zgodnie z prawem dla nazireatu wypełnionego w czystości. Jedno z jej zwierząt ofiarnych zostało już zarżnięte w jej imieniu (jak twierdzi rabi Akiwa) lub na jej polecenie krew z jednej z ofiar została rozpryskana na ołtarzu (zgodnie z Pierwszym Tannaitą). Ponieważ wypełniła już ślub nazireatu i była zobowiązana jeszcze tylko, żeby się ostrzyć, to wolno jej już było pić wino i nie obowiązywały jej już zakazy nazireatu, dlatego mąż nie mógł odwołać ślubu, który już nie obowiązywał.

⁵⁴ Hebr. *tiglachat hatum'a* – dosł. „ostrzyżenie nieczystości”. W omawianym tu przypadku kobieta podczas nazireatu skalana się nieczystością zmarłego, dlatego powinna zgodnie z Torą ostrzyć głowę w dniu jej oczyszczenia, czyli siódmego dnia, a ósmego przynieść w ofierze dwie synogarlice lub dwa gołębie, które kapłan złoży w jej imieniu jako ofiarę przebłągalną za grzech oraz jako ofiarę całopalną, por. Lb 6,9-11; Naz 6,6-7.

⁵⁵ Która się skalana nieczystością zmarłego lub jako nazirejka piła wino przecząc samej sobie.

⁵⁶ Hebr. *tiglachat hatohora* wyjaśniono wyżej.

⁵⁷ Nawet po spryskaniu ołtarza krwią jednej z jej ofiar po wypełnieniu ślubu nazireatu w czystości mąż – zdaniem rabiego Jehudy – może jeszcze odwołać jej ślub, zanim ona nie ostrzyże swoich włosów, por. Ch. Albeck, *Szisa Sidre Miszna* (hebr. *Sześć Porządków Miszny*), The Bialik Institute and Dvir Publishing House, Jeruzalaim (Jerozolima) – Tel-Aviv 2008, t. III, s. 205; P. Kehati, *Miszna rot mewoarot*, Jeruzalaim 5764 (2003) oraz wersja z przekładem na język angielski tego samego autora: *The Mishnah, Seder Nashim, A New Translation With a Commentary*, Printed at Maor Wallach Press, Translated by Rafael Fisch, Jerusalem 1994, tu: Naz 4,5. Jeśli przy cytowaniu powyższych publikacji nie podano strony, to cytat odnosi się do komentowanego fragmentu Miszny, tego samego traktatu, rozdziału i lekcji, na przykład wspomniane wyżej Naz 4,5. W przypadku dzieła Pinchasa Kehatiego obejmuje obie wersje: hebrajską i angielską.

⁵⁸ Rabi Jehuda wskazuje, że ostrzyżona kobieta jest odrażająca i podaje to jako przyczynę oddalenia jej przez męża. Gemara wyjaśnia, że Pierwszy Tannaite nie widzi tego problemu, ponieważ kobieta

Powyższy przykład dobitnie wykazał konieczność uprzedniej znajomości tła religijno-kulturowego, dotarcia do sedna judaizmu w celu właściwego zrozumienia i odpowiedniej interpretacji tekstu Miszny.⁵⁹

11. Suche, związane opinie wyrażające postanowienia halachiczne

Czytając Misznę można często odnieść wrażenie wyjątkowego przywiązania do szczegółów, a nawet 'jałowej' dysputy wpisanej w katalog praw.⁶⁰ Towarzyszy temu ciągła różnorodność opinii, zwykle przeciwstawnych, tego czy innego mędrca, czasami opartych bezpośrednio na fragmentach Tory lub wynikających z logicznego myślenia, innym razem wskazujących precedens – odnoszące się do tematu wydarzenie z przeszłości lub wyimek z nauczania starszych pokoleń. Misznę cechują suche, związane opinie wyrażające postanowienia halachiczne, niekiedy tylko przeradzające się w tekst narracyjny, a jeszcze rzadziej przyjmujące agadyczną formę opisu, która charakteryzuje Gemarę. Misznaickie opinie są często zredukowane tylko do najważniejszych terminów – słów kluczowych, co można by nazwać minimalizacją formy przekazu przy zachowaniu maksymalizacji treści. Ten schemat, na co już wcześniej wskazano, służył kiedyś lepszemu zapamiętywaniu ustnego przekazu. Taką formę wypowiedzi trudno jest zrozumieć współczesnemu odbiorcy Miszny bez uprzedniego dokładnego zgłębienia tematu, zaznajomienia się z całym wspomnianym wyżej tłem religijno-kulturowym.

12. Przekład tekstu Miszny jest dłuższy od oryginału

Dlatego każdy przekład tekstu Miszny jest znacznie dłuższy od oryginału. Przyczyną tego jest charakterystyczna dla języka Miszny (jak i w ogóle dla języków starożytnych) zwięzłość wypowiedzi. W języku Miszny dodatkową zwięzłość powodują przyjęte wcześniej schematy ustnego przekazu. Różnorodność wypowiedzi cechująca styl Miszny jest naturalnym następstwem wielości źródeł, z których czerpał Jehuda Hanasi.

---

może założyć perukę. Rabi Jehuda zaś uważa, że peruka żony może drażnić męża, por. Kehati, op. cit., Naz 4,5.

⁵⁹ Wielu fragmentów Miszny nie da się zrozumieć w ich dosłownym tłumaczeniu, ale dopiero wraz z odpowiednim komentarzem. W tekście Miszny można znaleźć bardziej zwięzłe (od przedstawionego wyżej przykładu z traktatu *Nazir* 4,5) formy wypowiedzi, np. fragment traktatu Miszny *Arachin* 4,1, a dokładniej mówiąc zdanie rozpoczynające tę lekcję, zawierające tylko 10 wyrazów hebrajskich, zostało przetłumaczone przez H. Danby'ego na język angielski przy pomocy 82 wyrazów, a przez J. Neusnera przy pomocy 87 wyrazów angielskich, por. H. Danby, dz. cyt., s. 546; J. Neusner, dz. cyt., s. 813-814.

⁶⁰ Por. H. Danby, dz. cyt., s. xxvi.

Podsumowanie

Język Miszny, jak go wyżej opisano, nie jest zwykłym językiem, zawierającym proste sformułowania przedstawiające zwyczajne rzeczy, a raczej należałoby go postrzegać jako specyficzną odmianę naturalnej w owych czasach hebrajszczyzny, służącą wyłącznie do przekazu najistotniejszych treści religijnych. Język tannaitów w sferze gramatyki i słownictwa określił na wiele wieków kształt języka religijnego, czego wyraźne ślady widać głównie w późniejszych zbiorach modlitw (*sidurach*), a także w średniowiecznej literaturze, zwłaszcza poezji religijnej (*pijut*).⁶¹

Literatura:

- Albeck, Ch., *Szisa Sidre Miszna* [hebr. *Sześć Porządków Miszny*], Bialik Institute, Jeruzalaim [Jerozolima] 2008.
- Bar-Asher, M., *Leszon chahcamim (Język Mędrców)*, [w:] *Sefer hajowel leraw Mordechaj Brojer (Księga Pamiątkowa dla Rabina Mordechaja Brojera)*, Jeruzalaim 755 (Jerozolima 1995), s. 3.
- Danby, H., *The Mishnah. Translated from the Hebrew with Introduction and Brief Explanatory Notes*, Oxford University Press, Oxford 1958.
- Eldar, I., *Mesorot hakri'a hakedem-aszkenazit, mahut wehajesodot hameszutafim la ulemesorot sfarad (Przedaszkenazyjskie tradycje czytania, ich istota i wspólne podstawy z tradycjami sefardyjskimi)*, tom 2, Jeruzalaim 739 (Jerozolima 1979).
- Hasło: *Język religijny*, [w:] *Leksykon Teologii Fundamentalnej*, red. ks. M. Rusecki, ks. K. Kaucha i in., Wydawnictwo „M”, Lublin-Kraków 2002, s. 572-584.
- Kehati, P., *Misznajot mewoarot*, Eliner Library, Jeruzalaim 5764 [2003].
- Kehati, P., *The Mishnah, Seder Nashim. A New Translation With a Commentary*, tłum. R. Fisch, Eliner Library, Jerusalem 1994.
- Marcinkowski, R., *Badania nad tekstami źródłowymi judaizmu na przykładzie pierwszej polskiej edycji Miszny*, w: *Między Wschodem a Zachodem – W poszukiwaniu źródeł i inspiracji*, pod red. Adama Bednarczyka, Magdaleny Kubarek, Macieja Szatkowskiego, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2016, s. 221-235.
- Miszna: Moed (Święto)*, red. nauk. R. Marcinkowski, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2014.
- Miszna: Naszim (Kobiety)*, wstęp, tłum. z hebr. i oprac. R. Marcinkowski, Wydawnictwo DiG, Edition La Rama, Warszawa–Bellerive-sur-Allier 2016.
- Miszna: Zeraim (Nasiona)*, red. nauk. R. Marcinkowski, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2013.
- Neusner, J., *The Mishnah. A New Translation*, Yale University Press, New Haven–London 1988.
- Pankiewicz, R., *Sztuka rozmawiania z Bogiem. Modlitwa a teoria komunikacji*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2009, s. 105.
- Yahalom, J., *Sfat haszir szel hapijut haerec-isreeli hakadom (Język dawnej poezji religijnej)*, Jeruzalaim 745 (Jerozolima 1985)
- Yalon, Ch., *Mawo lenikud ha-Miszna (Wprowadzenie do wokalizacji Miszny)*, Jeruzalaim 724 (Jerozolima 1964).

⁶¹ Wskazuje na to wielu badaczy, np. Chanoch Yalon, *Mawo lenikud ha-Miszna (Wprowadzenie do wokalizacji Miszny)*, Jeruzalaim 724 (Jerozolima 1964), s. 152-159, Ilan Eldar, *Mesorot hakri'a hakedem-aszkenazit, mahut wehajesodot hameszutafim la ulemesorot sfarad (Przedaszkenazyjskie tradycje czytania, ich istota i wspólne podstawy z tradycjami sefardyjskimi)*, tom 2, Jeruzalaim 739 (Jerozolima 1979), s. 180, 184nn., 381-383, czy Joseph Yahalom, *Sfat haszir szel hapijut haerec-isreeli hakadom (Język dawnej poezji religijnej)*, Jeruzalaim 745 (Jerozolima 1985), s. 162-176.